

Jääkarhuyhtiön historiaa monesta näkökulmasta

Lisbeth Richter Larsen, Dan Nilssen (eds.) (2006), 100 Years of Nordisk Film. Danish Film Institute, Copenhagen, 231 sivua.

Tanskalainen Nordisk Film, yksi maailman vanhimmista elokuvayhtiöistä, täytti viime vuonna sata vuotta. Tanskan elokuvainstituutti juhlisti tapahtumaa näyttävästi: Jääkarhulogostaan tunnetun yhtiön maailmanlaajuisen kunnian aikaa oli 1910-luku, ja *Danske Filminstitutet* julkaisi tanskalaista mykkäelokuvaa DVD:llä sekä valmisti sarjan komeita uusia kopioita Nordiskin 1910–20-luvun klassikoista. Hieno sarja nähtiin syksyllä tuoreeltaan myös Helsingissä elokuva-arkiston Orion-teatterissa.

Elokuvainstituutin julkaisema artikkelikokoelma *100 Years of Nordisk Film* avaa tieteellisempää näkökulmaa yhtiön vaiheisiin. Kirjoittajat ovat pääosin tanskalaisia tutkijoita, ja kirja antaakin sikäläisestä elokuvatutkimuksesta varsin pirteän kuvan. Lennokasta tulkintaa ei tosin nähdä, vaan paino on vahvassa perustutkimuksessa – tähänhän Tanskassa on erinomaiset edellytykset, sillä Nordiskin arkisto mykkäkaudelta on yksi maailman parhaiten säilyneistä.

Kansainväliselle julkaisulle luonnollinen painotus on, että yli puolet kirjan artikkeleista käsittelee vuosia 1906–28, jolloin Nordisk Film liikkui elokuvan maailman-

markkinoilla suurimpien tekijöiden joukossa. Tutkija Isak Thorsen käsittelee näitä vuosia puhtaasti yhtiön bisnesnäkökulmasta. Legendaarisen Ole Olsenin perustama kööpenhaminalainen nyrkipaja tähtäsi alun alkaen kansainvälisille markkinoille ja nousi maailman huipulle muutamassa vuodessa tavalla, joka tuo mieleen lähinnä viime vuosien IT-menestyjät. Ensimmäisen maailmansodan aikana puolueettomasta maasta käsin toimiva firma pystyi käymään kauppaa kaikkien sodan osapuolten kanssa, mikä antoi sille selvän etulyöntiaseman ranskalaisiin ja amerikkalaisiin kilpailijoihin nähden. Huippuvuosinaan Nordisk Filmin studiot Kööpenhaminan liepeillä tahkosivat elokuvia sotaa käyvään maailmaan parin filmin viikkotahtiin.

Sodan lopulla puolueettomuus kävi kuitenkin mahdottomaksi. Nordisk ajautui kauppaselkkauksiin molempien osapuolten kanssa ja menetti markkina-alueen toisensa jälkeen. 1920-luku oli jatkuvaa alamäkeä ja epätoivoista kamppailua maailmavalloitukseen ryhtyneitä amerikkalaisyhtiöitä vastaan. Alkuperäinen Nordisk Film ajautui konkurssiin 1928, mutta uusi yhtiö perustettiin jo seuraavana vuonna. Tästä eteenpäin sen vaikutus on rajoittunut kuitenkin Tanskaan ja muihin Pohjoismaihin.

Kirjassa toistuu useaan kertaan huomio, että Nordisk Film on ollut hyvin harvoin merkittävä aloitteentekijä esteettisessä mielessä. Tanskalaisen elokuvan suurimmat taiteelliset voitot Dryerista Trieriin ovat syntyneet pää-

sääntöisesti muiden firmojen suojissa, samalla kun Nordisk-yhtiö on toiminut puhtaammin kaupalliselta pohjalta. Mykkäkaudellakin merkittävimmät innovaatiot tulivat muualta, mutta Nordisk pystyi kaupallistamaan ja levittämään ne maailmanlaajuisesti, mistä syystä tanskalaisella tuotannolla oli suuri vaikutus elokuvan kehitykseen 1910-luvulla.

Voitontavoittelu sai välillä häikäilemättömiäkin piirteitä. Professori Marguerite Engberg tutkii yhtä tällaista tapausta, jolla oli vaikutuksensa näytelmäelokuvien keston pitenemiseen maailmanlaajuisesti. Nordiskin kilpailija Fotorama tuotti vuonna 1910 prostituutiota käsittelevän elokuvan *Den hvide slavehandel* (Valkoista orjakauppaa), jonka yli puolituntista kestoä pidettiin lähes kaupallisena itsemurhana. Kävikin päinvastoin. Yleisö suorastaan jonotti elokuvaan, minkä johdosta Ole Olsen lähetti ohjaajansa katsomaan sitä muistiinpanovälineet mukanaan. Nordisk tuotti pokkana elokuvasta saman nimisen lähes täydellisen plagiaatin ja vei sen maailmalle suurella menestyksellä. Tämä sai yhtiön panostamaan pitkään näytelmäelokuvaan, ja tätä esimerkkiä kilpailijat kaikkialla maailmassa nopeasti alkoivat jäljitellä.

Hauskimpiin artikkeleihin kuuluu odotetusti David Bordwellin analyysi Nordiskin 1910-luvun esteetikasta. Perinteisesti on ajateltu, että kymmenluku oli leikkauksen perustuvan, ”elokuvallisen” ilmaisun voittokulkua yli raskaan ja ”teatterimaisen” tableau-pe-

rinteen. Bordwellin lähiluvut muutamasta Nordiskin elokuvasta kuitenkin osoittavat, että parhaimmillaan yleiskuviin ja pitkiin otoksiin perustuva tableau-estetiikka oli omalla tavallaan rikas ja myös elokuvallinen muoto. Kokonaisen kohtauksen rakentaminen yhden staattisen otoksen varaan niin, että jännite kantoi loppuun saakka, oli itse asiassa varsin vaikea laji, joka vaati kuvan kolmiulotteiselta sommittelulta, henkilöiden asemoinnilta, valaistukselta ja näyttelijäntyöltä paljon. Virtuosisimpia esimerkkejä ovat monet kohtaukset, joissa osa tapahtumista nähdään heijastuksina kuvatilaa sijoitetun peilin kautta. Vähemmän huomiota herättäviä taas ovat sellaiset elokuvat kuin Orionin sarjassakin nähty *Evangelimandens liv* (Evankeleijan elämää, 1915), jonka pitkät kohtaukset rakentuvat hienovaraisesti henkilöiden liikkeille kolmiulotteisessa tilassa.

Omat artikkelinsa saavat myös elokuvatuotannon epäromanttisemmat ja usein unohdetut käsikirjoitus- ja jälkituotantovaiheet. Bordwellin ohella kirjan toinen ulkomaalaisvahvistus, saksalainen Stephan Michael Schröder, tutkii Nordiskin käsikirjoitustuotannon institutionalisoitumista vuosina 1906–18. Kadehdittavan suuri osa – yli puolet – tanskalaisen näytelmäelokuvan käsikirjoituksista tältä ajalta on säilynyt. Perinteinen kuva varhaisesta elokuvakäsikirjoituksesta tupakkiaskin kanteen raaputeltuina muistiinpanoina ei ainakaan Nordiskin Filmin kohdalla pidä

selvästikään paikkaansa. Toiminnan alkuaikoina käsikirjoituksia ja elokuvaideoita otettiin vastaan erityisen paljon amatöörikirjoittajilta, ja yhtiö julkaisi jo vuonna 1910 täsmälliset ohjeet, joiden tarkoitus oli standardisoida käsikirjoitusgenre tuotannossa käyttökelpoiseen muotoon. Elokuvien piteneminen ja tuotannon kasvu asetti käsikirjoituksille kuitenkin yhä suurempia vaatimuksia ja pakotti perustamaan ammatillisen käsikirjoitusosaston vuonna 1911. Tästä eteenpäin yhä harvempi elokuva perustui amatöörikirjoittajan käsikirjoitukseen.

Thomas C. Christensen puolestaan käsittelee Nordiskin oman filmilaboratorion historiaa. Yksi Ole Olsenin kaupallisia neroleimuksiaan oli pystyttää laboratorio Kööpenhaminan sataman tullivapaalle vyöhykkeelle. Näin välttyttiin maksamasta 10 prosentin tullimaksua ulkomaille menevistä kopioista. Christensen maalaa hieman romanttisenkin kuvan myrkkyluomissa pulikoivista mykkäajan laboratoriotyöntekijöistä, joista monet olivat vielä naisia.

Näiden mainioiden mykkäkauden käsittelevien artikkelien jälkeen kirja valitettavasti pirstoutuu hieman hajanaisiksi huomioiksi yhtiön myöhemmistä vaiheista. Näissä artikkeleissa käsitellään mm. tanskalaisen ääninelokuvan syntyä, Nordiskin dramaattisia vaiheita sota-ajan saksalaismiehituksen alla ja sodanjälkeistä yhteiskunnallisen realismin aaltoa, jolloin yhtiö vaihteesi seisoa myös taiteellisessa mielessä edelläkävijöiden

joukossa. Lopuksi tehdään kunniaa yhtiön sodanjälkeisten vuosikymmenten suurmiehelle ja monessa mielessä myös pelastajalle, Erik Ballingille. Hän aloitti uransa 1940-luvun lopulla ja erikoistui viisikymmenluvulla taka-ajatuksettomien musiikkikomedioiden ja muun viihdehulun tekijäksi. Samoihin aikoihin kun uusi aalto ja modernismi tempaisivat muut yhtiöt mukaansa, Balling aloitti 1960–70-luvun suursuosituksen *Olsen Banden* -konnakomedioiden sarjan, jota tehtiin toistakymmentä osaa. Balling on Nordiskin filosofian kannalta varsin tyypillinen hahmo, joka uskoi elokuvan olevan ennen kaikkea populaarikulttuurin muoto ja vannoi laadukkaan yleisöelokuvan nimeen.

100 Years of Nordisk Film on sinänsä kiinnostava paketti tanskalaisen elokuvan historiaa rennolla otteella ja monesta näkökulmasta. Keskittyminen yhden yhtiön historiaan tuottaa hedelmällisiä tuloksia, eikä kirja missään tapauksessa tyydy olemaan pelkkä yrityshistoriikki. Silti ei voi välttyä vaikutelmalta, että rajausten toisinaan kahlehtii kirjoittajia liikaa. Jalat pysyvät maassa välillä turhankin tiukasti, ja lukija jää kaipaamaan perustutkimuksen rinnalle syvällisempiä tulkintoja itse elokuvista. Toivottavasti tanskalaiset malttavat julkaista myös sellaisia ulkomaiselle yleisölle.

Lauri Piispa